

ЕКОЛОГІЧНІ ТА ГЕОБОТАНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОДНОБОЛОТНОЇ РОСЛИННОСТІ БОТАНІЧНОГО САДУ ЖНАЕУ

Левченко В.Б., Остапчук Ю.В.

Житомирський національний агроекологічний університет

Під водно-болотними угіддями з притаманною їм рослинністю розуміються ділянки природних та штучних екоценозів в умовах надмірного зволоження, характерною природною або інтродукованою рослинністю в природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних водоймах або напівзарослих ставках, глибина яких не перевищує шести метрів [1, 2]. В епоху широкомасштабного впливу людської цивілізації на навколишнє середовище проблема вивчення закономірностей генезису, динаміки боліт і заболочених земель як важливого біоенергетичного компонента та носія значного обсягу біорізноманіття біосфери здобуває велике значення. Поглиблені дослідження сучасної гідробіонтної рослинності, її взаємозв'язок з іншими компонентами сучасного екоценозу, на сучасному етапі вивчаються в умовах ботанічного саду Житомирського національного агроекологічного університету.

Озерний тип гідробіонтного угруповання досить розповсюджений в Житомирському Поліссі. Озера Полісся в своїй більшості льодовикового чи карстового походження. За час геобіогенної стадії, що настала після відступу льодовика і наступного потепління клімату, відбувалося обміління озер і заселення їх рослинами і тваринами, відмирання й опадання залишків яких призвело до утворення сапропелю потужністю 2 – 4 м, а на деяких озерах понад 8 – 10 м. В ботанічному саду ЖНАЕУ сапропель в елювенільній фазі змінюється торфом, частіше очеретяним, відкладеним очеретяними материнськими ценозами в умовах значного зволоження. Ця фаза в розвитку евтрофної сукцесії триває недовго і змінюється осоково-очеретяною, що відображається розвитком рослин, схильних до поширення на низинних болотах.

У придонних шарах в проювенільній фазі розвитку на таких територіях частіше переважає вимогливий до умов існування драговинно-очеретяний, а в поверхневих шарах евтрофної фази матуративної стадії – рослини менш вимогливі до зольного живлення. Знаходження напіврозкладеного гіпнового торфу в придонних шарах пов'язують із дрібними післяльодовиковими водоймами. Такі процеси на сучасному етапі досліджуються в озерних умовах на території ботанічного саду ЖНАЕУ.

Торфи понижених ділянок в середньому містять: 1,82–3,46% азоту, 1,42–3,90% кальцію, 0,26–0,42% фосфору, 0,19–0,51% калію. Їх зольність становить 5,63–12,35%, але часто вона буває вищою, реакція середовища на понижених ділянках поблизу берега кисла (рН сольове 3,78–5,90 і нижче). Високий вміст поживних речовин у торфовищі і доступність їх для рослин можна пояснити геоморфологічною приуроченістю заболочених масивів, їх тепловим і гідрологічним режимами протягом вегетації. Такий режим, змодельований в

умовах прибережних районів ставків ботанічного саду ЖНАЕУ, характерний для більшості болотних екосистем Житомирського Полісся, які розміщуються в заплавах річок Прип'ять, Тетерів, Здвиж, живляться багатими алювіальними водами, а болота, які розміщуються на терасах, приозерних западинах, стічних улоговинах – делювіальними і джерельними водами.

Ісові водні біоценози листянолісової групи включають угруповання, в яких переважають листянолісові лісоутворюючі породи. Вільхові лісоболотні угруповання досить поширені на Поліссі, де їх фітоценози займають близько 435 тис. га. Багато їх у притетерівських масивах і Східному Поліссі, де вони є характерною ознакою ландшафту. Характерною рисою вільхового евтрофного біоценозу є розчленування їх поверхні на мало зволожені пристовбурні горби (п'єдестали) і дуже зволожені або обводнені пониження між ними. Подібна диференціація поверхні визначає еколого-ценотичні відмінності цих ділянок, насамперед гідрологічний режим, характер живлення і диференціальний структурний розподіл флористичного складу евтрофних ценозів. Ці процеси досить добре прослідковуються в окремих прибережних зонах ботсаду.

На перезволожених ділянках, які живляться швидкопроточними водами, алювіальними і джерельними, розвиваються вільхово-розривтравові, вільхово-кропивові та вільхово-малинові асоціації. Вони утворюють екологічний ряд, котрий з'єднує торфові лісові болота і ліси на мінеральних ґрунтах, про що свідчать відповідні екологічні моделі, створені на базі ботанічного саду ЖНАЕУ.

Висновки:

1. В Житомирському Поліссі переважають низинні болота з евтрофною рослинністю. Вони надзвичайно різноманітні за своєю природою, що пояснюється умовами водно-мінерального живлення. Це підтверджується на прикладах екологічних моделей ботанічного саду ЖНАЕУ.

2. Найбільш представленою серед евтрофних боліт є група асоціацій трав'яних боліт, їх ценози звичайно розвиваються в умовах надмірного зволоження і вкривають більшу частину площі долинних, заплавлених та частково притерасних боліт.

3. Сучасні евтрофно-лісові біоценози та їх рослинний покрив під впливом господарської діяльності людини зазнали істотних змін і потребують, з одного боку, реструктуризації меліоративного фонду, а з іншого, – удосконалення методів поліпшення природних угідь з метою раціонального використання рослинницької і торфової сировини.

Література

1. Александрова В. Д. Изучение смен растительного Покрова // Полевая геоботаника. – М.-Л.: Наука. – 1964. – Т. 3. – С. 300–447.
2. Александрова В. Д. Классификация растительности. Обзор принципов классификации и классификационных систем в разных геоботанических школах. – П.: Наука, 1969. – 275 с.
3. Білявський Г. О. та інші. Основи екологічних знань. – К.: Либідь, 2004. – 408 с.
4. Бойчук Ю. Д., Солошенко Е. М., Бугай О. В. Екологія і охорона навколишнього середовища. – Суми, 2002. – 284 с.